

KNJIGA O JOBU

Patnja nedužnog

ADRIJANA LOVRINČEVIĆ

Osnovna škola »J. A. Čolnica«
Trg Nikole Šubića Zrinskog 4
31400 Đakovo

Primljeno:
23. 3. 2010.

Pregledni
rad

UDK
223.1.06

Sažetak

U članku se prikazuje stvarnost i misterij patnje u Knjizi o Jobu. U prvome dijelu riječ je o patnji u Starome zavjetu i u semitskom načinu razmišljanja. Posebna se pozornost posvećuje razmišljanju pojedinih osoba u Jobovoj knjizi o patnji, grijehu i kazni za grijeh. U drugome dijelu riječ je o Knjizi o Jobu. Prikazuje se podjela i sadržaj knjige te pojedini likovi: Job, njegovi prijatelji, Sotona i Bog. Autorica ističe kako se u Knjizi o Jobu postupno ispravlja kriva slika o Bogu te se čitatelja upoznaje s pravom stvarnošću Boga. Patnja je misterij koji ima smisao u Bogu. Traženje odgovora na problem patnje u Knjizi o Jobu ujedno je i traženje Boga.

Ključne riječi: Knjiga o Jobu, patnja nedužnog, misterij patnje, traženje Boga

0. UVOD

Na svijetu postoji mnogo različitih ljudi, kultura i stavova, ali unatoč različitosti ono što svi razumiju i poznaju jest patnja. Nema čovjeka koji je nije susreo i osjetio u svome životu. Patnja postaje stalna čovjekova pratilja na njegovu životnom putu. U članku je riječ o patnji koja postaje nerazumljivom i teško shvatljivom. Job, glavni lik knjige, nije čovjek prošlosti nerazumljiv današnjem čovjeku. Naprotiv, svatko od nas može u sebi prepoznati Joba. Mnogi žele otkriti tajnu patnje i o njoj progovoriti na sebi vlastit način. Koliko ljudi, toliko iskustava i mišljenja o patnji. Ovaj je rad kamenčić u bogatom mozaiku koji već postoji, ali se i dalje slaže.

Sadržaj članka se temelji na radovima hrvatskih teologa koji su promišljali o patnji, tj. o Knjizi o Jobu, uz jedan izvorno

na njemačkom pisani komentar Knjige o Jobu, koji postoji i u hrvatskom prijevodu.

U prvome dijelu je riječ o činjenici i misteriju patnje. Na početku se ukratko prikazuje starozavjetno shvaćanje patnje. Po tom shvaćanju patnja ne mora biti nešto loše. Vođena je rukom Božjom na spasenje svakog čovjeka. Valja se prisjetiti da patnja nije poznata samo biblijskim piscima, nego i svakom čovjeku bez obzira na to gdje živi i kojem vremenu pripada.

U drugome dijelu riječ je o patnji konkretnog čovjeka – Joba, kako je prikazana u Knjizi o Jobu. U tu se svrhu ukratko govori o autoru knjige, vremenu njezina nastanka te o kulturnoj i religioznoj pozadini. Zatim se ukratko prikazuju važniji dijelovi, kao što su: Proslov, dijalog Joba i prijatelja, Elihuove besjede, Jahvine besjede te Zaglavak. Na kraju se ukazuje na

važnost te knjige za starozavjetnog, ali i suvremenog čovjeka. Cilj je istaknuti njezino bogatstvo i korisnost u svim vremenima, te potvrditi da negdašnji problemi postoje i danas.

1. STVARNOST I MISTERIJ PATNJE U STAROM ZAVJETU

U Svetom pismu trpljenje je veoma važna tema. U starozavjetnim se knjigama može naći mnoštvo primjera patnje. Neki od primjera su: smrtna opasnost (Iz 38,1–3), smrt vlastite djece (Post 15,16; 2 Sam 19,1), neimanje potomstva (Post 15,2), usamljenost i odbačenost (Jr 15,17; Iz 53, 3), poteškoća da se shvati zašto zli napreduju a pravednici trpe (Prop 4,1–3) itd. U rječniku Starog zavjeta patnja se poistovjećuje s boli jer nije postojao pojam za označavanje patnje. Iz toga je proizlazilo da se svako trpljenje označavalo kao zlo. Tek će s Novim zavjetom doći do promjene. U njemu se upotrebljava grčki glagol *πασχω* (pogođen sam, trpim). Zbog upotrebe toga glagola, patnja se više ne poistovjećuje s (objektivnim) zlom, nego označava okolnosti u kojima čovjek doživljava zlo i zbog toga trpi. Valja naglasiti da je smisao trpljenja duboko ukorijenjen u cijeloj starozavjetnoj, ali i novozavjetnoj objavi.¹ Božja objava u Starom zavjetu prikazana je kao povijesno zbivanje, navještaj i očitovanje Božjih djela kroz povijest Izraela. Biblijski se čovjek zanima za povijesne događaje ukoliko se u njima prepoznaje djelovanje Božje. Biblijski pisci prikazuju događaje iz života Izraela kao neobične događaje u kojima je Božja promisao na djelu.²

Sa stajališta starih Semita i biblijskih pisaca ne može se apstraktno raspravljati, mudrovati i postavljati pitanje: koji je smisao patnje? To pitanje naime traži spekulativni odgovor i spekulativno znanje. Za semitski način razmišljanja prirodno je pret-

postaviti djelovanje osobe koja stoji u pozadini patnje. Patnja je u Bibliji većinom osobne prirode, te je prikazana kao nešto što dolazi od Jahve. Stoga biblijski likovi postavljaju pitanje: zašto Bog zadaje bol, dopušta nevolje i patnju svojih prijatelja? Naglasak je na onome što su htjeli priopćiti. Imajući to u vidu, za prosuđivanje biblijskih tekstova valja koristiti prikladne metode. Biblijski je čovjek doživio patnju, pa ju je pokušao objasniti i olakšati vjekom. Patnja povezuje antropologiju s teologijom jer kroz nju možemo upoznati čovjeka i spoznati Boga.³

»Ako patnja pretpostavlja grijeh i podsjeća na srdžbu Božju, tj. ako je ona, kao što je učila tradicionalna 'pravovjerna' teologija, kazna za neki grijeh, onda trpljenje okajava grijeh, dovodi do pokajanja i ispovijedi grijeha (Ps 51;130), do pomirenja i ponovne uspostave dobrih odnosa između čovjeka i Boga.«⁴ Starozavjetni je čovjek patnju promatrao u kontekstu kazne za neki poznati ili tajni grijeh. Tek kasnije doći će se do zaključka da u korijenu patnje ne mora biti grijeh. Uzrok patnje tada nije čovjek, nego je ona prouzročena Božjom spasenjskom ljubavlju. Ne smije se zaboraviti na činjenicu da je Bog taj koji patnju pripušta.⁵

Biblijski pokušaj tumačenja patnje i boli prvotno je pošao od načela nagrađivanja. Od kolektivnog oblika tijekom povijesti prelazi se na pedagoški. Kolektivni oblik govori da nevini trpe zbog skupne solidar-

¹ IVAN PAVAO II, *Spasonosno trpljenje (Salvifici doloris)*, Dokumenti 70, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1985, str. 9–11, 20.

² Usp. S. JURIC, *Što je Bog rekao o patnji. Problem patnje u Starom zavjetu*, Hrvatska dominikanska provincija i Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1997, str. 245.

³ *Isto*, str. 246, 256.

⁴ *Isto*, str. 281.

⁵ Usp. *isto*, str. 260–261.

nosti s grešnim narodom. Pedagoški oblik u Jobovoj knjizi izražava Elihu. Od zakašnjelog (izravnavanje između djela i nagrade može biti odgađano) se prelazi na eshatološki oblik (plaća za djela se prima u prekogrobnom životu). Teologija nagrađivanja i njezina primjena u tumačenju patnje i zla u svijetu ima trajnu vrijednost. Grijeih je uistinu razorna sila koja se negativno odražava na počinitelja i njegovu okolinu. Zloupotreba slobode je jedan od uzroka patnje i boli u svijetu. No, upotrebljavati načelo nagrađivanja u tumačenju patnje i boli može se samo parcijalno, tj. ima parcijalnu vrijednost. Jobovi prijatelji su pogriješili jer su apsolutizirali to načelo. Patnja i osobni grijeh ne mogu se povezati mehanički. Veza između njih ostaje nedokučiva.⁶

U vrijeme u koje se Job pojavio dolazi do preispitivanja teologije nagrađivanja. U prvoj polovici 5. st. pr. Kr. Job se suočava s krizom mudrosne refleksije koja je prijetila rušenjem temelja vjere. Nauk o ovozemaljskom nagrađivanju dobrih i zlih pokazao se nesposobnim za tumačenje patnje nevinih. Bilo je potrebno iznjedruti novu viziju čovjeka i svijeta. Job je nastojao doći do rješenja.⁷ Problem smrti i pitanje pravde je uzrokom usredotočenosti na prekogrobni život. To je kod starozavjetnih teologa rezultiralo spoznajom o nagradi nakon smrti i uskrsnuća mrtvih. Doktrina o retribuciji u zagrobni život je formulirana u 2. st. pr. Kr.⁸

Pitanje koje postavljaju mnogi je: kako to da dobri i svemogućí Bog dopušta da se zle stvari događaju dobrim ljudima? Jobovo stanje nameće problem ljudske patnje jer je on dobar čovjek kojemu se događaju zle stvari. Ne može se zanijekati činjenica da postoji zlo nepravde. Također je poznato da se dobre stvari događaju i zlim ljudima. Ali, takav je život. Jobovi

prijatelji nemaju pravo kad smatraju da Job nije dobar, to i sâm Bog potvrđuje. Job se poigrava mislju da Bog nije dobar, ali on ga traži. Bog se na kraju i pojavljuje.⁹

Potrebno je temeljitije promotriti argumente Jobovih prijatelja. Oni postavljaju nekoliko premisa. Vjerska premissa govori da je Bog pravedan. Razumska premissa tvrdi da pravda znači nagradu za dobro i kaznu za zlo. Općevažeaća premissa obećava da nagrada usrećuje, a kazna čini nesretnim. Iskustvena premissa potvrđuje da je Job nesretan. Zaključak se iznosi kao tvrdnja da je Job zao. Ova posljednja tvrdnja nije točna te tu ima više premisa i raznih izvora. Prema tome, prva premissa dolazi od vjere. Židovi vjeruju u Božju istinu, pravdu i pouzdanje. Bog je za njih stvaran, pravedan, dobar, pouzdan, svemogućí i pravedno upravlja svijetom. Job razmišlja o toj premisi. Smatra da se Bog potužio na njega bez razloga: da izađu pred neutralna suca sigurno bi on pobijedio, a ako bi izgubio, to ne bi bilo zbog Božje pravde nego Božje sile. Boga naziva nepravednim tiraninom. Ipak, Job i ljudi trebaju ustrajati na Božjoj pravdi. Druga premissa objašnjava značenje ključnog izraza u prvoj premisi, a to je pravednost. Postavlja se pitanje što znači da je Bog pravedan. Pravednost se veže uz nagradu za dobro i kaznu za zlo, označava da svakomu treba dati što ga ide. Ovo je premissa razuma, razumske etike. To je osnova za etiku. Treća premissa otkriva predikat druge premise. Postavlja se pitanje u čemu se sastoji nagrada i kazna. Ono što je svima nagrađenima zajedničko

⁶ Usp. M. VUGDELIJA, *Job i problem patnje*, u: »Bogoslovska smotra« 64(1994)1–4, 219–248, ovdje str. 222.

⁷ *Isto*, str. 221.

⁸ Usp. S. JURIC, *Što je Bog rekao o patnji*, str. 226.

⁹ Usp. N. HOHNJEC, *Tri biblijske filozofije života*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003, str. 49.

je da se osoba raduje. Zajedničko svim kaznama je to da je osoba nesretna. Četvrta premisa potvrđuje Joba kao nesretnu osobu. Ona dolazi od iskustva te je očitija od prethodnih.¹⁰

Nijedna od premisa nije lažna i zaključak slijedi iz premisa. Svaka od premisa sadrži jedan dvoznačan pojam. Postavlja se pitanje kako logički odgovoriti na problem zla. Prva premisa tvrdi: Bog je dobar, vrijedan povjerenja. Zaboravlja se da Božja dobrota ne može značiti posve isto što i čovjekova dobrota. Bog nije čovjek. Božje biće je božansko i beskonačno, a ljudsko biće je ljudsko i ograničeno. Svatko ima dobrotu koja odgovara njegovoj naravi. Izrazi ljudska i božanska dobrota su analogni, značenja su im dijelom ista a dijelom različita. Najbolje je to objasniti primjerom koji će nam pokazati da ono što Bog čini a ljudi pokušaju može značiti da su zli. Ako otac pusti svoje dijete da trči ispred automobila (i tako ga izloži opasnosti), on nije dobar otac jer ga nije zaštitio. Bog ljude može spasiti u svako doba, ali on ne šteti od svih povreda. On vidi što treba pretrpjeti za konačno usavršavanje, mudrost i sreću. Vidi duhovnu štetu koja bi nastala da se čovjeka poštedi. Dvoznačan je izraz i pravda u drugoj premisi. Za ljude pravednost znači nešto jedinstveno, jednaku mogućnost, nešto matematički. Najdublje značenje pravde ne nalazimo u tvrdnji da je svaki čovjek pred zakonom jednak. U trećoj se premisi javlja dvoznačan izraz sretan. Sreća traži zajednički smisao života, ali još nije jasno u čemu se sreća sastoji. Što vrijedi za tjelesnu razinu, vrijedi i za duhovnu. U četvrtoj je premisi dvoznačan pojam nesreće ili bijede. Job je blagoslovljen u svom trpljenju.¹¹

Stvorenje nije prepušteno samo sebi, osamljeno, zaboravljeno, nego je Bog uz njega u svakom trenutku. Ako se smatra

da je starozavjetni čovjek malo znao o patnji i njenim uzrocima, ne treba zaboraviti da ju je uvijek povezivao s Bogom. Na taj je način dolazio do spoznaje da je Bog u pozadini svega, da s njim ima neki plan. Patnja je upućivala čovjeka prema Bogu, jer je kroz nju upoznao Boga. Ona također pomaže čovjeku da upozna samoga sebe, da uvidi svoju ograničenost i ovisnost o Bogu. Starozavjetni vjernik vjeruje da mu je potrebno Božje milosrđe, te da sve ovisi o Bogu. Kao milost doživljava mogućnost da dođe pred Boga te mu iznese sve svoje jade, boli. Bolesti i druge nevolje pomogle su mu da dođe do spoznaje osobnoga Boga. Kušnja i patnja imaju teološko značenje. Nigdje se ne spominje da su nužne, ali one su neka vrsta sredstva u rukama Božjim.¹²

Osnovna je istina da je Bog pravedan, a nagrada je dodatak pravednosti. Bog je dobar, ali to nije isto kao kad kažemo: čovjek je dobar. Razlika je u tome što Bog gleda na duge staze te dopušta čovjeku da posrne. Postoji niža dobrota i pravednost u slijedu stvorenja. Evanđelje je ogledalo Božje pravde. Tu pravednost leži u mucu i smrti na križu. Božje rješenje zla je konkretno. Ne treba zaboraviti da je zlo kratkotrajno, a ono što ostaje vječno je dobro.¹³

Izrael je cijelo vrijeme svoje povijesti očekivao Božji sud (posebno potlačeni, nedužni, siromašni...). Starozavjetni pisci su bili uvjereni da se Bog u obavljanju sudačke službe služi svojom pravednošću. Biblijski patnici zazivaju Boga i očekuju njegov zahvat i sud jer su nevolje, bolesti, trpljenje, zlo protivne Božjoj dobroti i pra-

¹⁰ Isto, str. 54–55.

¹¹ Isto, str. 56–58.

¹² Usp. S. JURIČ, *Što je Bog rekao o patnji*, str. 247–248.

¹³ Usp. N. HOHNJEC, *Tri biblijske filozofije života*, str. 50.

vednosti. Vjernici su se parbili s Jahvom zato što je put zlikovaca bio uspješniji, što podmukli uživaju mir, a oni koji mu služe pate. Kušnje koje je Bog pripustio na svoj narod nisu bile uzaludne, cilj im je bio blagoslov. Kušnje i patnje su bile pozitivne jer su pokazale da Bog ljubi i koliko ljubi svoj narod.¹⁴

Stari zavjet u patnji vidi važnu teološku funkciju jer ona može trgnuti čovjeka iz pretjerane ovozemaljske sigurnosti. Patnja s jedne strane poriče čovjekovu samodostatnost, umišljenu apsolutnost, s druge ga strane prisiljava da prihvati kako njegov život ne ovisi samo o njemu. Ona je znak da je došlo vrijeme da se trgne i oslobodi samodostatnosti, otvara mu oči, razotkriva zabludu. Podsjeća ga na vlastitu prolaznost i stalnu ovisnost o Stvoritelju. Svrha patnje kao odgojnog sredstva je povratak Bogu, ponovna uspostava prijašnjeg stanja, povratak u zajedništvo s Bogom. Ta odgojna metoda pretpostavlja da čovjekov život nije na mjestu, da je njegov odnos s Bogom poremećen. Prvotni smisao patnje je u tome da čovjeka dovede pred Boga.¹⁵

Job je spoznao da su Božji putevi otajstveni, da se od čovjeka traži duboko povjerenje, nada i klanjanje. Ta mu spoznaja pomaže da izađe iz automatizma nagrađivanja, te da patnju ne tumači kao znak Božje zloće. Patnjom Bog želi ispitati iskrenost i nesebičnost patnikove vjere i ljubavi. Središnji problem Jobove knjige nije problem patnje kao takve, ni patnja nevinoća, nego nešto sasvim drugo. Središnje pitanje čitavog djela je kako moći vjerovati dalje u dobrog Boga uza sve proturječnosti života i svijeta. Bol je posebno vrijedno mjesto Objave i vjere. Ona je mjesto dijaloga Boga i čovjeka. Bog se u svojoj pedagogiji koristi kušnjom u korist čovjeka. Cilj kušnje je da potakne čovjeka da služi Bogu besplatno i da mu se potpuno

preda. Ima ljudi koji trpe, a nesposobni su da pronađu razloge vlastite i tuđe patnje. Takvi ljudi su u napasti da posumnjaju u Božju dobrotu ili u njegovu svemoć. U Božjim rukama patnja nije nešto loše, nego je sredstvo spasenja i izabranja.¹⁶

Kao što se može vidjeti, postoji i nezasluzena patnja, trpljenje koje nije izravno povezano s grijehom, niti je posljedica grijeha. Ljudi koji su najbliži Bogu mnogo trpe, ali i prosvjeduju protiv patnje. U svojoj agoniji oni se ne udaljavaju od Boga. Do babilonskog progona Stari zavjet nije davao izravni odgovor na problem nezasluzene patnje, nego ga je pretpostavljao. S progonoštvom se rodila ideja zastupničke patnje (ispaštanje za druge). Pravednik trpi da bi okajao i otklonio grijeh drugoga ili zajednice. Na taj bi način postigao pomirenje grešnika s Bogom. Tim činom on ih izmiruje s Bogom.¹⁷

2. KNJIGA O JOBU

Ime knjige se izvodi od heb. korijena *ajb* (zavađen, gdje je otac). Gramatički oblik sličan ovom imenu je ime edomskog kralja Jobaba (Post 36,33). Knjiga je sastavljena od 42 poglavlja, od kojih su prolog i epilog u prozi (Job 1–2; 42,7–17), a glavni dio je poezija.¹⁸ Glavna osoba drame je Job. On je bio Izraelac nadahnut proroč-

¹⁴ Usp. S. JURIC, *Što je Bog rekao o patnji*, str. 253–255, 273, 277.

¹⁵ *Isto*, str. 267, 277.

¹⁶ Usp. M. VUGDELIJA, *Job i problem patnje*, str. 223–234, 229.

¹⁷ Usp. S. JURIC, *Što je Bog rekao o patnji*, str. 282–283.

¹⁸ Usp. H. GROSS, *Knjiga o Jobu*, prev. K. Višaticki, *Ijob*, Die neue Echter Bibel. Kommentar zum Alten Testament mit der Einheitsübersetzung, Echter Verlag, Würzburg 1998, str. 2–3. Napomena: Profesor Višaticki je preveo komentar Knjige o Jobu s njemačkoga na hrvatski jezik. Prijevod je ponudio studentima u obliku skripata radi boljeg upoznavanja s ovom knjigom.

kim djelima i porukama mudraca, junak drevnog doba koji je vjerojatno živio u vrijeme izraelskih rodozačetnika na granici Arabije i Edoma. S toga su područja i njegovi prijatelji. Pretpostavlja se da je živio u Palestini, puno je putovao. O vremenu u kojem je živio ne zna se mnogo. Patrijarhalni ton prozних opisa naveo je ljude u starini na zaključak da je knjigu sastavio Mojsije. To nije točno. Knjiga je nastala poslije Jeremije i Ezekielu. Postoje neke dodirne točke u izražavanju i mislima. Jezik je obojen arameizmima, te to upućuje na vrijeme poslije sužanjstva. U to se vrijeme više naglašava sudbina pojedinca nego vlastitog naroda. Kao vjerojatno vrijeme nastanka knjige uzima se 5. stoljeće pr. Kr. Pisac obrađuje slučaj pravednika koji trpi. Spominje se tradicionalni nauk o ovozemaljskoj naplati. Po tom nauku čovjek već na zemlji biva nagrađen ili kažnjen za svoje čine. Tradicija govori o Jobu kao o pravedniku koji je ostao vjeran Bogu u izuzetnoj kušnji. Pisac se poslužio tom drevnom pripovijesću kako bi dao okvir svojoj knjizi.¹⁹

U vremenu u kojem je pisac živio hram je bio podignut, jeruzalemski zid obnovljen, a Zakon proglašen kraljevskim zakonom. Zajednicu su vodili svećenici koji su narodu davali izvjesnu slobodu. Sav vjerski život odvijao se oko hrama. Značajka vjerskog života je bilo opsluživanje Zakona. Ipak, u to vrijeme nije sve bilo idealno. Siromašni slojevi su bili pogođeni nepravdom i siromaštvom svake vrste. Problem je bio u tome što su ti ljudi bili najvjerniji i najreligiozniji.²⁰ Zaključujemo da vrijeme u kojem se Job pojavljuje nije idealno, već je to vrijeme krize i novoga premišljanja za židovsku zajednicu. Počinje se rađati novi svijet. Dolazi do urušavanja religiozne i društvene strukture, te preispitivanja teologije nagrađivanja.²¹

2.1. Podjela Knjige o Jobu²²

- 1) *Proslav u prozi* (Job 1,1–2,13)
- 2) *Tri ciklusa rasprava:*
 - a) Jobova tužaljka (3)
 - b) Prvi ciklus:
 - Elifaz (4–5)
 - Jobov odgovor (6–7)
 - Bildad (8)
 - Jobov odgovor (9–10)
 - Sofar (11)
 - Jobov odgovor (12–14)
 - c) Drugi ciklus:
 - Elifaz (15)
 - Jobov odgovor (16–17)
 - Bildad (18)
 - Jobov odgovor (19)
 - Sofar (20)
 - Jobov odgovor (21)
 - d) Treći ciklus:
 - Elifaz (22)
 - Jobov odgovor (23, 1–24, 17.25)
 - Bildad (25, 1–6; 26, 5–14)
 - Jobov odgovor (26, 1–4; 27, 1–12)
 - Sofar (27, 13–23; 24, 18–24)
 - Pjesma o mudrosti (28)
 - Jobova konačna obrana (29–31)
 - Elihuovi govori (32–37)
- 3) *Jahvin odgovor iz vihora:*
 - a) Prvi govor (38–39)
 - Job se pokorava (40, 1–5)

¹⁹ Usp. JERUZALEMSKA BIBLIJA, *Stari i Novi zavjet s uvodima i bilješkama iz »La Bible de Jerusalem«*, ur. A. Rebić, J. Fućak, B. Duda, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2004, str. 629–630.

²⁰ Usp. C. TOMIĆ, *Začeci židovstva. Knjige: Ezra i Nehemija, Drugi i treći Izaija, Hagaj i Zaharija, Malahija i Obadija, Joel i Jona, Job, Psalmi, Mudre izreke, Pjesma nad pjesmama*, Provincijalat hrvatskih franjevaca konventualaca, Zagreb, 1988, str. 160.

²¹ Usp. M. VUGDELIJA, *Job i problem patnje*, str. 221.

²² Usp. W. HARRINGTON, *Uvod u Stari zavjet. Spomen obećanja*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993, str. 280–281.

- b) Drugi govor (40,6–41,34)
Job se kaje (42, 1–6)

4) *Epilog u prozi* (42,7–17)

Jobovu knjigu možemo uklopiti u starozavjetnu tradiciju, ali svojim stilom se od nje i razlikuje. Djelo nije nastalo u jednom komadu. To potvrđuju govori Elihua koji sadrže arameizme te potječu iz kasnijeg vremena. Govori mu odstupaju od načina mišljenja Joba i njegovih prijatelja. Potrebno je imati na umu više stadija nastanka knjige, premda vremenski periodi nisu jako razdvojeni.²³ U djelu možemo razlikovati dva Joba. U proslavu se pojavljuje Job kao strpljiv i smiren, a u dijalogu susrećemo Joba koji rida od boli, proklinje dan svog rođenja, rastrgan je od silnih vapaja i povika za opravdanjem.²⁴

2.2. Sadržaj knjige o Jobu

Knjiga o Jobu počinje izvještajem u prozi. Spominje se Job, sluga Božji, koji je bogat i sretan. Nakon toga Bog dopušta Sotoni da iskušava njegova slugu kako bi se uvjerio hoće li mu ostati vjeran. Prvo je pogođen u svojim dobrima i djeci, ali prihvaća da mu Bog uzima ono što mu je dao. Nakon toga pogođen je bolešću, ali ostaje Bogu podložan. Suprotstavlja se svojoj ženi koja mu savjetuje da prokune Boga. Nakon svih nesreća dolaze mu prijatelji Elifaz, Bildad i Sofar (Job 1–2). Nakon proslova počinje veliki pjesnički dijalog. On čini glavni dio knjige. To je govor učtvero, gdje u tri niza besjeda Job i njegovi prijatelji iznose vlastito shvaćanje božanske pravednosti. Elifaz govori s odmjerenošću i strogošću, Sofar žestoko. Bildad govori kao mudrac koji predstavlja sredinu između Elifaza i Sofara. Oni brane tradicionalnu tezu o ovozemaljskoj naplati. Ustrajni su u vlastitim mišljenjima iako Job tvrdi da je nevin. Job se kroz cijelu

knjigu sukobljava s otajstvom pravedna Boga koji pogađa pravednika. U jednom trenutku kod njega se osjeća pobuna, a u drugom podložnost Bogu. Važna su dva vrhunca. To su čin vjere (poglavlje 19) i obrana vlastite nevinosti (poglavlje 31). Nakon toga pojavljuje se Elihu, koji nastoji opravdati Božje ponašanje. Nije ni na čijoj strani. Njega prekida Jahve koji govori Jobu iz oluje, tj. odbija odgovoriti jer čovjek nema pravo Boga postavljati pred sudište. Job tada shvaća da je govorio krivo. U zaglavku Jahve kori Jobove prijatelje, vraća mu sinove i kćeri, udvostručuje mu prijašnje imanje.²⁵

2.2.1. Proslov (1–2)

Proslov ima pozadinu u usmenoj predaji i govori o Jobu. Job se spominje i u Ez 14,14,20; Sir 49,9; Jak 5,11. Opis Joba u knjizi nema samo karakteristike pojedinca nego i općenite crte. Zbog toga on dobiva nadvremensko značenje za sve ljude.²⁶ Job je živio u zemlji Usu u Arabiji. Imao je sedam sinova i tri kćeri, bio je bogat, ugledan i pobožan. Djeca su ga obilazila, a on je za njih prikazivao žrtve i molio se Bogu da im oprostí ako su sagriješili. Bio je uzor djeci i drugima jer se nije uzoholio i Boga zaboravio.²⁷

Sinovi Božji i Sotona su stupili pred Gospodina. Prije babilonskog sužanjstva se ne govori otvoreno o Sotoni, đavlu. Prvi se put ime Satan pojavljuje u knjizi Jobovoj (1–2). Satan znači protivnik, tužitelj, klevetnik (grč. *diabolos* – đavao). Ime dolazi s članom te označava da to nije osobno

²³ Usp. H. GROSS, *Knjiga o Jobu*, str. 5.

²⁴ Usp. S. JURIČ, *Što je Bog rekao o patnji*, str. 123.

²⁵ Usp. JERUZALEMSKA BIBLIJA, str. 629.

²⁶ Usp. H. GROSS, *Knjiga o Jobu*, str. 7.

²⁷ Usp. OBERŠKI-REBIČ, *Biblijska povijest Starog i Novog zavjeta*, Hrvatsko književno društvo Sv. Ćirila i Metoda, Zagreb, 1972, str. 40.

ime, već opća imenica. Kasnije će postati vlastito ime koje označava palog anđela, poglavicu kraljevstva tame i zla, poistovjećuje se sa zmijom u raji. U Knjizi o Jobu Satan ne predstavlja zastrašujuće biće, već je među anđelima, pristupa Bogu, s njim razgovara. Uloga mu je (to i ime pokazuje) da obilazi Zemljom i nadgleda ljudska djela te ih pred Bogom optužuje. Protivi se čovjekovoj sreći, ali se ne prikazuje kao protivnik Božji. Ipak, u njemu se otkriva zlo jer je protiv čovjeka. Razgovor Boga i Satana je smješten u nebo. Time se želi naglasiti da on nije neka neovisna sila, moć. Čovjeku može naškoditi onoliko koliko mu Bog dopusti. Izvršitelj je Božjih zapovijedi kao i anđeli. Time se dokazuje da sve dolazi od Boga (dobro i zlo). Važno je naglasiti da Bog zlo ne želi, nego ga dopušta. Sotona očekuje da će Job podleći.²⁸

Sotona donosi nesreću na njegovo imanje i obitelj. Sabejci su ubili tegleću stoku, volove i magarice. Kaldejci su oteli deve. Oganj s neba (grom) pobio je sitnu stoku. Silan vjhor je srušio kuću te usmratio njegovu djecu. Kad je bio obaviješten o nesrećama, razderao je svoje haljine, ali nije protiv Boga promrmljao. Nakon toga, Sotona ga udara gubom.²⁹ Da bi se došlo do spoznaje o kojoj se bolesti radi, pokušalo se krenuti od simptoma koji se spominju u knjizi. To su: zli prišt (2,7), svrab (2,8), izobličenosť tijela (2,12), crvi u čirevima (7,5), strašni sni i mućna viđenja (7,14), suzne oči i gubitak vida (16,16), smrdljiv dah (19,17), mršavosť i iscrpljenosť (19,20), erozija kostiju (30,17), pocrnjelosť kože (30,30). Na temelju simptoma se zaključuje da se radi o kvrgavici ili nekoj gubi. Guba je u Bibliji zajednički naziv za različite kožne bolesti (Lev 13–14). Te su bolesti bile znak grijeha, te su smatrane bićem Božjim. Svećenik bi takve bolesnike proglašavao nećistima, osamljivao ih i isklju-

ćivao iz bogošćovne zajednice. Zatim bi ih udaljivao iz naselja sve do ozdravljenja i obrednog oćišćenja (Lev 13–14). Obred oćišćenja je neka vrsta ponovnog raćanja, ugraćivanja u zajednicu i vraćanja izgubljenih prava.³⁰ Zbog toga se Job iselio iz svoje kuće i oćišao na smetlišće gdje je crijepom strugao ćireve od gube. Źena (Targum kaže da je to Dina, kći Jakovljeva³¹) mu se narugala kad ga je posjetila. Ali ni tada ne griješići.³² Satan je smatrao da je Jobova vjera koristoljubiva, da razlog njegove neporoćnosti leži u dobro smišljenoj investiciji koja mu donosi korist, tj. da mu je vjera sredstvo za stjecanje dobitka i bogatstva. Iznenadio se kad je vidio da nesreće koje je pustio na Joba nisu donijele željene rezultate.³³

Kad su ćuli za Jobovu nesreću, posjetila su ga tri prijatelja: Elifaz iz Temana, Bildad iz Šuaha i Sofar iz Naama. »Elifaz i Teman se kao imena nalaze u rodoslovnoj listi Ezava (usp. Post 36,4.10.11–15). Teman je mjesto u sjevernom dijelu Edoma. Bildad znaći ‘sin Adada’. Njegova domovina ‘Šuah’ spomenuta je u tekstu Post 25,2 kao ime jednog od sinova Abrahama i Keturę. O Sofaru iz Naama nemamo podataka u Starom zavjetu. Videći bijedni lik Joba u prašini, oni starozavjetnim gestama (plać, razdiranje haljina, prah po glavi) izražavaju suosjećanje i vlastitu žalosť zbog svega što se dogodilo. Sedam dana i sedam noći je obićno vrijeme žalosťi nakon

²⁸ Usp. C. TOMIĆ, *Protivnik ćovjeka*, u: »Veritas« 6/1995, str. 24.

²⁹ Usp. OBERŠKI-REBIĆ, *Biblijska povijesť Starog i Novog zavjeta*, str. 40.

³⁰ Usp. S. JURIĆ, *Što je Bog rekao o patnji*, str. 127, 135.

³¹ Usp. H. GROSS, *Knjiga o Jobu*, str. 9.

³² Usp. OBERŠKI-REBIĆ, *Biblijska povijesť Starog i Novog zavjeta*, str. 40.

³³ Usp. S. JURIĆ, *Što je Bog rekao o patnji*, str. 126–127.

smrti člana uže obitelji: u njihovim očima Job je istina živ, ali zapravo mrtav. Naka-na je prijatelja utješiti Joba, ali je bol njihova prijatelja tako velika da im se jezik zavezao, umuknuo. Oni se tako solidariziraju s Jobom šuteći punih sedam dana.³⁴ Job smatra da se čuvao grijeha te da njegova patnja nije kazna za grijeh. Prijatelji su ga više ožalostili nego utješili jer su drugačije mislili.³⁵

Neupućeni čitatelji ne mogu se ojeti dojmu da je Bog lako prepustio Joba Satanovoj bezobzirnosti. Ali, naglasak nije toliko na Satanovom podbadaњу i sumnji u Joba. Naglasak je na Božjem ponosu i potpunom povjerenju u svoga slugu. Satanov pesimizam (Job 1,11; 2,5) neutraliziran je Božjim optimizmom (Job 1,12; 2,6). Jahve Joba naziva slugom. Taj naziv je najviši počasni naslov u Bibliji. Naziv mu pripada zbog vjernosti, neporočnosti, pravednosti. U Starom zavjetu nije Job jedini tako nazvan. Jahve tim nazivom oslovljava i Abrahama (Ps 105, 6.42), Jakova ili Izraela (Iz 41,8), Mojsija (Izl 14,31) itd. Bog je središte i autor misli i knjige, a ne Job i sugovornici. Bog je glavni inicijator svega. Jahve je prvi počeo razgovor sa Satanom. Time je naglašeno da je nešto nau-mio s Jobom i za to mu je potrebna pomoć Satana. Ako se Boga uzme kao pokretača i glavnog gospodara situacije, tada je na njemu da dovrši radnju započetu u proslovu. Iz svega na kraju proizlazi da Jobov najvažniji problem nije njegovo trpljenje, nego pitanje Boga i božanski misterij. Njega muči Bog koji dopušta da njegov sluga trpi, a sve to promatra mirno.³⁶

2.2.2. Dijalog (3–31)

Glavni dio knjige su tri niza besjeda. Jobovi prijatelji Elifaz, Bildad i Sofar iznose svoje razumijevanje božanske pravednosti (Job 3,1–31,40). Dolaze ga utješiti.

Razgovori bivaju napeti jer dolazi do sukoba tradicionalnog nauka i Jobova nedužna trpljenja, kako sam Job smatra. Tri prijatelja brane Boga. Job traži od prijatelja da mu protumače uzrok i svrhu kušnje.³⁷

Job se potužio na svoju sudbinu. Želi da se izbrišu zauvijek nesretni dani. Želi mir groba. Onostranost mu se čini kao mjesto gdje nema patnje, nepravde. Zbog tjeskobe života počinje s optimizmom govoriti o Šeolu.³⁸ Job zna da je život dar Božji, ali on priželjkuje smrt kako bi se oslobodio od muka koje su ga zadesile. On ne pomišlja na samoubojstvo. Shvaća da je nemoguće dokinuti svoje rođenje i uhvatiti vlastiti izvor života. Počinje priželjkivati i zazivati drugu krajnost – smrt. U smrti vidi oslobađanje od patnje. U svojoj patnji osjetio je odvratnost prema daru života. Proklinjući dan kad se rodio on time odbacuje Božji dar. Volio bi da ga nikad nije ni primio.³⁹ Job negira sadašnji život pitajući se za razlog vlastita postojanja. Navodi da ga nitko nije ništa pitao nego se rodio bez svoje volje, te bi najradije da ga nema. Majčinu ljubav smatra upropaštenom ljudskom energijom, te žali njezinu životnu patnju (Job 3,11–12).⁴⁰

Ovdje Job više nije spokojan čovjek nego nestrpljiv, buntovnik, oporbenjak. Ali, uza svu bol, gorčinu i neshvatljivost patnje on ostaje duboki vjernik. On se jada, tuži, optužuje, ali je sve to upravljeno prema Bogu. On raspravlja s Bogom za razliku od njegovih prijatelja koji će raspravljati o

³⁴ H. GROSS, *Knjiga o Jobu*, str. 9–10.

³⁵ Usp. OBERŠKI-REBIĆ, *Biblijska povijest Starog i Novog zavjeta*, str. 41.

³⁶ Usp. Š. JURIĆ, *Što je Bog rekao o patnji*, str. 131–132.

³⁷ Usp. N. HOHNJEC, *Tri biblijske filozofije života*, str. 43.

³⁸ Usp. C. TOMIĆ, *Začeci židovstva*, str. 164–165.

³⁹ Usp. S. JURIĆ, *Što je Bog rekao o patnji*, str. 139.

⁴⁰ Usp. H. GROSS, *Knjiga o Jobu*, str. 10–11.

Bogu. Time Jobove misli ostvaruju nove puteve rješenja čovjekove patnje jer iz nje izviri. Napetost vjere leži u pitanju – kako uskladiti vjeru u pravednoga Boga s problemom patnje u svijetu, patnje nevinih? Job želi doći do istine.⁴¹ Njegov slučaj dovodi u sumnju ispravnost klasičnog nauka i pitanje Božje pravednosti. Od Boga je očekivao da će nagraditi pravednika i blagosloviti ga, a ne kažnjavati i mučiti.⁴²

2.2.2.1. *Jobovi prijatelji*

Trojica Jobovih prijatelja, koji se pojavljuju u knjizi, zastupaju teologiju Ponovljenog zakona (Pnz 28 i Lev 26). Ta teologija progovara o naplati, nagradi u Izraelu. Ova teorija potječe iz starijih mudrosnih knjiga. Teorija govori da pravednik mora biti nagrađen već na ovoj zemlji zbog pravedna života i ponašanja. I obrnuto, grešnik mora biti kažnjen primjerenom kaznom. Ako je čovjeku bilo dobro u životu, drugi su ga smatrali pred Bogom opravdanim; ako mu je bilo loše, smatrali su ga grešnikom, kažnjenikom.⁴³ Patnja, za njih, ima smisla samo ako je posljedica grijeha, tj. gdje je grijeh tu je i kazna, patnja. Patnja nevinoga im je neshvatljiva i nespojiva s Božjom dobrotom i pravednošću. Temelj svoje vjere vide u Božjoj pravednosti koju nastoje braniti.⁴⁴

Elifaz Temanac je učen, poziva se na bogato osobno iskustvo koje je potvrđeno objavama i predajom. Smatra da je kazna posljedica grijeha, da Bog nalazi grijeh u svakom čovjeku, da nema pravedna čovjeka, da je samo Bog pravedan i čist (Job 4,17). U židovstvu je čist predmet, čovjek, životinja u odnosu prema Bogu ili čovjeku. Čisti su oni koji se Bogu približavaju. Čistoća je potrebna da bi čovjek mogao biti blizu Boga. Čovjek ne može biti pravedan pred Bogom jer je slabiji od njega. Elifaz Jobu govori da nije čist pred Bogom,

da su patnje usmjerene obraćenju. On ga poziva na obraćenje jer ono vodi blagostanju, te je to jedini put (Job 22, 21).⁴⁵ Kad je vidio da mu riječi nisu dovoljno prodorne, Elifaz pokušava uvjeriti Joba i uz pomoć vizije. Opisuje noćno viđenje u snu, a radi se o Bogu (Job 4,12–16). Po njegovom mišljenju Job nije mudar jer se ne želi poniziti pred Bogom i prihvatiti sudbinu, nego više i govori o svojoj patnji (Job 5,1–7). U konačnici Elifazovo držanje je oholo jer se predstavlja previše sigurnim u zastupanju Boga, te prebrzo osuđuje Joba. Iz te sigurnosti izvodi praktične zaključke, podučava Joba kako bi postupio na njegovu mjestu. U drugom krugu razgovora Elifaz prigovara Jobu da razara strah Božji koji je temelj vjere. Smatra da je opravdano napasti Joba jer sve dovodi u pitanje. Elifaz ne shvaća da Job svojim pitanjima, načinom razmišljanja, borbom za bolji odnos prema Bogu dolazi bliže Bogu. Zbog neshvaćanja, proglašava ga krivim (Job 15, 1–6). Elifaz je uvrijeđen jer Job ne prihvaća ono što mu govori. Predbacuje mu nezahvalnost prema Bogu i prijateljima. U trećem nizu besjeda svrstava ga u tvrdokorne bezbožnike, te mu nabraja sve njegove u nebo vapijuće grijeha (socijalnu nepravdu, grubu gramzljivost, nemilosrdnost, manjak vjere). Zbog tih grijeha Bog ga je kaznio (Job 22).⁴⁶

Bildad iz Šuaha je zreo čovjek, spontan i umjeren. Govori da bi bilo krivo posumnjati u Božji prirodni red u svijetu, pjeva himnu Božjoj svemogućnosti, oslanja se na predaju. Također, od Joba traži obra-

⁴¹ Usp. C. TOMIĆ, *Začeci židovstva*, str. 165.

⁴² Usp. S. JURIC, *Što je Bog rekao o patnji*, str. 143.

⁴³ Usp. H. GROSS, *Knjiga o Jobu*, str. 3.

⁴⁴ Usp. C. TOMIĆ, *Začeci židovstva*, str. 166.

⁴⁵ *Isto*, str. 166.

⁴⁶ Usp. H. GROSS, *Knjiga o Jobu*, str. 13–14, 28–29, 41.

ćenje (Job 8,5–7). Zbog Bildadove površnosti i teorijskog simpliciteta zatvoren mu je pristup dubinama u kojima Job živi.⁴⁷ Grubo govori protiv Joba želeći njegov slučaj što prije riješiti. Govori preuzetno, samosvjesno, odbija Jobove prigovore upućene Bogu. U drugom govoru Bildad se ponaša kao apologet. Jobovi govori mu se čine nepromišljenim i pretjeranim, te ga poziva na razumnost i razboritost (Job 18, 2–4). Smatra da je uzrok njegove patnje neutemeljena i neopravdana srdžba protiv Boga.⁴⁸

Sofar iz Naama pokazuje mladenačku nasilnost, želi naglasiti tradicionalnu teologiju o nagradi. Slavi veličanstvo Jahvino i nedokučivost njegove tajne (Job 11,7). Oslanja se na vlastito iskustvo smatrajući to jedinom vrijednošću. Napada Joba te traži od njega obraćenje. On ne vidi Jobov problem i lice Božje koje ovaj traži.⁴⁹ Sofar u 20,4–11 iznosi niz tvrdnji koje prema njegovom shvaćanju donose najvišu mudrost i istinu. Progovara o prastaraj ljudskoj mudrosti koja navodi da je radost bezbožnika kratka, prividna, da takav čovjek nestaje. Postavlja se pitanje – može li čovjek u svakom slučaju dati jednoznačan sud o nagradi za dobro i kazni za zla djela?⁵⁰

Nakon što su iscrpili sve argumente, započinju s ostrim napadima i klevetničkim optužbama. Izmišljaju grijehе koje je Job navodno počinio. Iskrivljavanje činjenica ima dva cilja. Prvo, da pojačaju dojam i time slome Joba. Drugo, da prikriju nedostatnost klasičnog nauka koji zastupaju. Oni svojim naukom ne mogu objasniti Jobovu patnju pa pribjegavaju optužbama da je počinio mnoga bezakonja. Smatraju da je zgriješio protiv pravедnosti i ljubavi prema bližnjemu. Grijesi protiv pravедnosti i ljubavi prema bližnjemu ubrajaju se u najteže grijehе. Kazna treba biti primjerena počinjenom grijehu.⁵¹

2.2.2.2. *Jobovo shvaćanje vlastite situacije*

Job je u drugačijem položaju od svojih prijatelja jer nema sigurnu »tvrdavu« koju bi morao obraniti. Razlika između Jobove i teologije njegovih prijatelja je sve očitija. Joba muči nemogućnost uspostavljanja kontakta s Bogom, te neshvatljivost Božje pravde, koja je bila sadržaj i sreća njegova života, u patnji. Job ne može shvatiti Boga, a prijatelji Joba. Job ispravlja njihova kriva mišljenja govoreći da ne sumnja u apsolutnu Božju pravdu, nego u Božju pravdu koja se tiče njega osobno. Pravda koju je poznao postaje mu nerazumljivom zbog drugačijeg načina očitovanja. Zna da čovjek nije ravan Bogu. Job smatra da mu je Bog uzео dosadašnje saznanje o pravедnosti, te da ne razlikuje između grešnika i pravедnika, da je nepravedan i djeluje nepravedno (Job 9,20–22). U nevolji traži novog Boga, ali ne vidi njegove obrise. Prijatelji mu donose sliku Boga s kojom se ne može složiti. Jedino Bog može omogućiti Jobu razgovor s njim. Unatoč razočaranju nosi ga vjera u Božju providnost i Boga stvoritelja (Job 9,32–35). Ipak, on u sebi osjeća podijeljenost. Htio bi se odvojiti od Boga, ali i ne, jer ga patnja usmjerava Bogu. Bol u njemu postaje sredstvo koje ga vodi k Bogu. Uporno traži razloge Božjeg ponašanja prema njemu. Patnja ga vodi u iskustvo samoće. Udaljava se od prijatelja i ljudi. Nada koju je povezivao s njima pokazuje se lažnom. To iskustvo prolazi svaki patnik, jer onaj tko ne pati brzo se otuđuje od patnika (Job 12, 4–6).⁵²

Job kori svoje prijatelje i progovara o božanskoj mudrosti. Ne smatra se slabijim

⁴⁷ Usp. C. TOMIĆ, *Začeci židovstva*, str. 166.

⁴⁸ Usp. H. GROSS, *Knjiga o Jobu*, str. 18, 33.

⁴⁹ Usp. C. TOMIĆ, *Začeci židovstva*, str. 167.

⁵⁰ Usp. H. GROSS, *Knjiga o Jobu*, str. 38.

⁵¹ Usp. S. JURIČ, *Što je Bog rekao o patnji*, str. 154.

⁵² Usp. H. GROSS, *Knjiga o Jobu*, str. 18–21, 23–24.

u znanju od njih. U obliku himna hvali božansku mudrost. U strahopoštovanju stoji pred Božjim upravljanjem jer sva stvarjenja imaju svoj temelj u njegovoj mudrosti. Ljudska je spoznaja ograničena te se ne može usporediti s Božjom mudrošću (Job 12,13–16). Otkrio je da njegovi prijatelji stavljaju svoju teologiju na mjesto Boga i time griješe. On im prijeti Božjim sudom (Job 13, 9–12). Očekuje od njih da prestanu govoriti jer shvaća da ga ne razumiju. Od Boga očekuje da prizna njegovu neudžnost, otvoreno mu govori i očekuje od njega odgovor (Job 13,13–22). Postavlja mu niz pitanja i poziva ga na dijalog, ali Bog šuti (Job 13,23–28). Vrhunac Jobove vjere se očituje u priznavanju Boga jedinim svjedokom svoje vjere. Bog je jedina instanca na koju se patnik može obratiti. U patnji sazrijeva vjera, čovjek postaje bliži Bogu, te samo od njega može očekivati pravdu među ljudima (Job 16,18–22). Job počinje u sebi osjećati strah od Boga. Time je potvrđeno da je patnik u sebi podijeljen između pouzdanja i straha, traženja Boga i bježanja od njega. To je patnja pred Bogom (Job 23, 13–17).⁵³ »Job traži izlaz u budućnosti. Bog će se objaviti. Svemogućemu nisu njegova vremena skrivena, ali njegovi vjernici ne vide njegove dane. Job tone u veću tamu, bezizlaznu. Tjeskoban je između dosade života i straha pred smrću. Zdvojan je u svom hodu prema Bogu, koji mu se sada ukazuje različitim od onoga kojega je upoznao u danima sreće i blagostanja. Ipak, i dalje traži, ne zaustavlja se, traži smisao svoje povijesti u svjetlu vjere u Jahvu.«⁵⁴

2.2.2.3. »Ali znam sigurno da moj Otkupitelj živi, i da će se onda dići nad prahom«
(Job 19,25)

»Job je čitavo vrijeme kušnje vjerovao da je Bog u pozadini svega, iako to nije mogao dokučiti. Mučilo ga je gdje je mog-

la završiti sva ona njegova nježnost i ljubav minulih godina, kad je Bog nad njim bdio i s njim prijateljvao (29,2 ss). Stalno su mu iz srca navirala pitanja na koja nije znao odgovoriti, npr.: Zašto Bog sada za nj uopće ne mari, iako k njemu više obdan i obnoć? Nije valjda posrijedi neosnovana nada, iluzija, prijevarena? Konačno, kako se i zbog čega Bog mogao tako žestoko razgnjeviti? Odatle ono oštro i bolno pitanje: 'Što sam ti učinio, o ti koji nadzireš čovjeka?' (7,20). Ali vjera da je u igri ipak Jahvin otajstveni plan, nadahnjuje ga nadom: 'Ja znadem dobro: moj Izbavitelj živi' (19,25). Znamo da se Job morao boriti na dvije bojišnice. Na jednoj je primao udarce od Boga, a na drugoj od svojih prijatelja.«⁵⁵

»Ali znam sigurno da moj Otkupitelj živi, i da će se onda dići nad prahom. Tada će ova moja koža opet biti oko mene, iz svoje-ga vlastitog mesa gledat ću Boga. Jest, ja isti, ja ću ga gledati; moje vlastite oči vidjet će ga, ne kao kakav stranac; to je sva čežnja mojega srca« (Job 19,25–27). Neki u ovom tekstu vide nauk o uskrsnuću. Valja napomenuti da je izvorni tekst poprilično oštećen te ga je teško točno rekonstruirati. Ne treba zaboraviti da židovsko vjerovanje toga doba (4–3. st. pr. Kr.) nije doseglo jasnu ideju uskrsnuća. Ideja uskrsnuća će biti objavljena i eksplicitno izrečena tek u 2. st. pr. Kr. Ujedno, ne može se zanijekati činjenica da se Job ideji uskrsnuća poprilično približio. On je bio razočaran prijateljima i tradicionalnom teološkom doktrinom. U svojem razočaranju obraća se živom Bogu, moli ga da se zauzme za njega i izbavi ga. Iz teksta se vidi da Job očekuje opravdanje, ali nije jasno očekuje li opravdanje u tijelu, tj. na ovome svijetu, ili posli-

⁵³ Usp. isto, str. 25–27, 32, 44.

⁵⁴ C. TOMIĆ, *Začeci židovstva*, str. 170.

⁵⁵ S. JURIČ, *Što je Bog rekao o patnji*, str. 148.

je raspada tijela, tj. u prekogrobnom životu. Većina kritičara smatra da se njegova nada u opravdanje odnosi na ovaj život. Ali, može se pretpostaviti da njegova ideja ide dalje od ovozemaljskog opravdanja.⁵⁶

O tom dijelu se najviše raspravljalo i različito prevodilo. Pitanje je čeka li sud prije smrti, u smrti, u budućem životu ili u uskrsnuću. Mnogi zapadni oci smatraju da će se to dogoditi u uskrsnuću. No u knjizi nema potvrde da Job tako vjeruje. Smatra se da Job misli na sud prije smrti. Smatrajući se nedužnim, nastoji braniti pravdu pred prijateljima i Bogom. Želi da nastupi Izbavitelj kako bi ga proglasio nedužnim. U tekstu nema jasne vjere u uskrsnuće, ali Job ovim riječima i čvrstom vjeronom u Božju pravdu pripravlja na onozemnost u besmrtnosti, u uskrsnuću. Tada će ta pravda u punini zasjati jer na zemlji se ne ostvaruje nikad potpuno.⁵⁷

2.2.2.4. Pohvala mudrosti (Job 28)

Glava 28 govori o božanskoj mudrosti i donosi drugačije poimanje od Joba i njegovih prijatelja. Postavlja se pitanje odakle dolazi mudrost (Job 28,12.20). Odgovor je da mjesto mudrosti ostaje čovjeku skriveno (Job 28,21–23). Da bi saznao što je i gdje je mudrost, poziva Boga u pomoć. Kod Joba se mudrost javlja razlučena od Boga (jedino on zna gdje se nalazi). Neki tumači smatraju da pjesma o mudrosti ne može izvorno biti Jobova jer sadrži drugačije poimanje mudrosti od Jobova ili njegovih prijatelja. Ima sličnosti s Jahvinim govorima (Job 38–42). Pjesma se povezuje s mudrošću koja je predstavljena kao nadahnateljica Božjih djela u početku stvaranja. Ne zna se zašto je pjesma kasnije stavljena na to mjesto. Ipak, pjesma potječe iz istog okruženja, možda i od istog pisca, sastavljena je usporedno s knjigom. Po Jobu mudrost iščezava u susretu s čo-

vjekom, ona ga nadilazi. Čovjek traži mudrost, ali ona ostaje skrivena. Do nje, a ni do Boga čovjek ne dolazi svojim snagama. Biblijski pisac zna da je mudrost pridržana Bogu. Ona kao samostalno biće stoji nasuprot Bogu. Bog zna gdje je ona i on njeome raspoláže. Božja se mudrost očituje po Božjem djelovanju. Mudrost koja je čovjeku dostupna je strah Gospodnji (strah Gospodnji je mudrost). Povezivanje mudrosti sa stvaranjem u starozavjetnom svijetu postaje polako tradicijom.⁵⁸

Pohvala mudrosti je stavljena pri kraju kao rješenje problema. Čovjek u sebi teži da spozna, otkrije mnoge tajne, uspije. Ali, s druge strane u sebi primjećuje ograničenije. Čovjek ne poznaje mudrost, njezin put ni zakone. Prema Jobu mudrost nadilazi čovjeka. Ono što čovjek osjeća je odraz mudrosti u sebi samome. Čovjek teži za tim da spozna mudrost, otkrije tajnu života i čovjekove patnje. Da bi mu to uspjelo, potrebno je da se ponizi pred Stvoriteljem.⁵⁹

2.3. Elihuove besjede (32–37)

Rasplet dijaloga između Joba i prijatelja slijedi u trenutku pojavljivanja prijatelja Elihua s njegova četiri govora (Job 32,1–37,24). Mijenja se jezik i rječnik. Elihu opravdava Božje ponašanje. Ne daje pravo Jobovim prijateljima jer smatra da nisu dobro zastupali Božju pravednost. Ne daje pravo ni Jobu. Job je možda nedužan, ali zbog ustrajnosti u samozadovoljstvu svakako je zgriješio jer je ustao protiv svoje kobi i jer je Bogu predbacivao nepravednost i pozivao ga na sud. Elihu unosi nepažnju i propust mislima da patnja štiti od većih grijeha. To znači da svi prijatelji sma-

⁵⁶ Usp. S. JURIČ, *Što je Bog rekao o patnji*, str. 150, 152.

⁵⁷ Usp. C. TOMIĆ, *Začeci židovstva*, str. 169.

⁵⁸ Usp. N. HOHNJEC, *Tri biblijske filozofije života*, str. 44–46.

⁵⁹ Usp. C. TOMIĆ, *Začeci židovstva*, str. 171.

traju da postoji povezanost između trpljenja i osobnih grijeha. Naravno, Job se buni i to ne može nikako prihvatiti. Bibličari smatraju da je taj govor kasnije umetnut jer prethodi Jahvinim govorima, nije najavljen i ima drugačiji stil. Ipak, taj dio je nadahnut i dio je Jobove knjige.⁶⁰

Elihu se ne spominje kao jedan od Jobovih prijatelja, niti u predgovoru niti u pogovoru knjige. Job i ne odgovara na njezovu četiri govora (Job 32–37).⁶¹ Elihu napada Joba i prijatelje smatrajući sebe objektivnim, sveznajućim, nepogrešivim sucem. Govori su mu apstraktni, sadrže niz pedagoških pravila, ali i teološka razmišljanja. Sadrže pouku koja ispravlja dotadašnju mudrosnu praksu, da samo stari imaju mudrost. Naglašava da i mladi imaju udjela u mudrosti. Smatra da će donijeti pravo rješenje a da ne podilazi Jobu i prijateljima. Bog pokreće čovjeka na obraćenje. Čovjek može iskusiti spasenje ako dođe do pokajanja i obraćenja. To vodi čovjeka prema pravom bogoštovlju (Job 33,26–28). Sadržajno je na istoj liniji kao i prijatelji jer zastupa jednodimenzionalnu naplatu s Božje strane, ali i njih povremeno napada. Elihu ustaje protiv Joba jer mu smeta što se ovaj pred Bogom smatra pravednim, te ga on smatra grešnikom (Job 34,1–9). Elihu govori da Bog nije nikad nepravedan. To i Job prihvaća. Elihu smatra da Bog djeluje po zakonu naplate koja je vidljiva. U tome nije u pravu kao ni prijatelji (Job 34,10–15). Ni Elihu, kao ni prijatelji, nije shvatio da Joba tjera duboka čežnja prema Bogu. U posljednjem govoru nastupa kao nepodmitljivi Božji odvjetnik. Govori da Bog ljudima šalje patnju kao opomenu i upozorenje kako bi mu se čovjek vratio. U govoru ima nekoliko aluzija na teofaniju i Božje govore (Job 36–37).⁶²

Elihu ističe odgojni i iscjeliteljski vid patnje. Patnju vidi kao odgojno sredstvo,

božansku pedagogiju, koja je usmjerena na poticanje neporočnih da svjesnije traže više ciljeve i više se zauzimaju oko spasenja. Naglašava da Bog spašava kroz bol koja je sredstvo objave i milosti. Spasenje je povezano s izvanjskim oslobođenjem koje je združeno s nutarnjim stanjem ispravnosti.⁶³ Ipak, on se odmiče od shvaćanja da je Jobova patnja kazna Božja, kako su smatrali prijatelji. Tim shvaćanjem se približio Božjoj objavi, tj. takvo je shvaćanje priprema za Božji govor u sljedećim poglavljima (Job 38–42).⁶⁴ On traži novo tumačenje patnje. Bog govori čovjeku i kroz patnju kako bi u čovjeku slomio oholost, spasio ga. Patnja i bolest pomažu čovjeku da postane ponizan. Elihu smatra da je Jobov grijeh oholost koja ga sprečava da shvati Boga. Čini se da Bog ne sluša krik patnika zato što ga ne zazivaju kao Stvoritelja i gospodara. Elihu otkriva Jobu njegov grijeh – oholost, te ga poziva na poniznost.⁶⁵

2.4. *Jahvine besjede (38,1–42,6)*

Jahvini govori prekidaju Elihuov govor. Bog nastupa po uzoru na bogoobjavu. Ne odgovara na Jobove upite, prigovore i pobunu. Pokazuje svoju mudrost i svemoć (Job 38,1–42,6). Bog se obraća Jobu u dva podulja govora.⁶⁶ Nijedan od prijatelja ne daje potpun i konačan odgovor, te se javlja sam Bog da poduči Joba. Bog mu poručuje da u vidljivu svijetu postoji mnogo stvari koje ne razumije. Prema tome, ako

⁶⁰ Usp. N. HOHNJEC, *Tri biblijske filozofije života*, str. 46.

⁶¹ Usp. S. JURIC, *Što je Bog rekao o patnji*, str. 128–129.

⁶² Usp. H. GROSS, *Knjiga o Jobu*, str. 54–56, 58.

⁶³ Usp. M. VUGDELIJA, *Job i problem patnje*, str. 237.

⁶⁴ Usp. H. GROSS, *Knjiga o Jobu*, str. 59.

⁶⁵ Usp. C. TOMIĆ, *Začeci židovstva*, str. 172.

⁶⁶ Usp. N. HOHNJEC, *Tri biblijske filozofije života*, str. 46.

ono vidljivo ne razumije, kako će shvatiti Božje naume.⁶⁷ Bog mu nije odgovorio ni na jedno pitanje, ali mu je odgovorio samim sobom. Tim postupkom Job je dobio odgovor na najdublje pitanje srca, a to je da vidi Boga licem u lice, vidi i susreće istinu. Zadovoljan je odgovorom.⁶⁸

Cijelo vrijeme se očekivalo da Jahve progovori. I sam Job je to priželjkivao i bunio se protiv Božje šutnje. Jahve je konačno progovorio. Iznenađujuće je što u njegovim besjedama ne nalazimo niti jednu riječ o Jobovoj patnji, njezinu podrijetlu i smislu. Jahve se udaljava od predmeta rasprave. On mijenja temu i započinje besjedu o novoj stvari. Progovara o svojim divnim djelima u kojima se očituje njegova nedokučiva mudrost i svemoć. Ono o čemu Jahve progovara nije tema Jobove knjige te to čitatelja zbunjuje. Job nije nikad ni sumnjao u njegovu svemoć. Može se primijetiti zadivljenost Joba pred Jahvinim čudesima, te slavljenje njegove stvaralačke mudrosti (Job 9,4–10). Iako se Jahve u svojim besjedama ne dotiče problema o kojem Job i trojica prijatelja raspravljaju, ne znači da o njemu ne progovara implicitno. Da bi se razumjela svrha besjeda, potrebno je naglasiti da to nije glorifikacija prirode. Slikovit prikaz prirode je sredstvo kojim se autor služi da što uspješnije priopći Božju objavu. Stvoreni svijet očituje Božju moć i mudrost. Opisujući stvoreni svijet, pjesnik poziva Joba da promatra Stvoritelja kroz veličinu i ljepotu stvorenoga, da poslušna Božji glas, tj. Božji neizravni odgovor. Bog svojim načinom govora ne ignorira Jobov problem, nego ga stavlja u novu perspektivu. Jobu se razotkriva božanski obzor u kojem se njegov problem objašnjava na neizravan način. Zato ispitivanje Joba nije apsurdno. Ispitivanje je vrsta poziva Božje mudrosti ljudskoj mudrosti. Vrhunac Božje ironije je 40, 9–14, gdje

Bog poziva Joba da zauzme njegovo prijestolje i vlast.⁶⁹ U drugom govoru nudi mu da ga zamijeni, ali on nema dovoljno znanja, ne može uspostaviti red, ne može se mjeriti s Bogom. Joba njihov susret mijenja. On se kaje i poriče sve što je rekao. Božji odgovor je da Božje djelovanje ostaje tajna.⁷⁰

»*A Job ovako odgovori Jahvi: Ja znadem, moć je tvoja bezgranična: što god naumiš, to izvesti možeš. Tko je taj koji riječima bezumnim zamračuje božanski promisao? Govorah stoga, ali ne razumjeh, o čudesima meni neshvatljivim. O poslušaj me, pusti me da zborim: ja ću te pitat, a ti me pouči. Po čuvenju tek poznavah te dosad, ali sada te oči moje vidješe. Sve riječi svoje zato ja poričem i kajem se u prahu i pepelu*« (Job 42, 1–6). Job ovim riječima progovara o istinskoj Božjoj objavi. On ovime ne tvrdi da je sve razumio i do kraja prihvatio, već da je vidio Boga. Ovo je velika utjeha za svakog čovjeka. Kad Bog govori, on i djeluje. Slušati riječ Božju, osim što znači slušati Boga, znači i susresti se s njim. Ovdje je Jobovo iskustvo teofanije. Zahvaljujući teofaniji, spoznao je svoju malenkost u beskraju svemira. Uvidio je da je problem u njemu samome, u njegovoj ograničenosti i nemogućnosti da razumije Božji misterij. Uvidio je da ga Bog nije zaboravio te da nije ravnodušan prema njegovoj patnji. Jobu su se razbistrile dvije stvari. Prvo, njegova patnja se ne može objasniti ljudskim umovanjem, opravdati teološkim frazama. Drugo, patnja se može prihvatiti samo vjerom.⁷¹

⁶⁷ Usp. OBERŠKI-REBIĆ, *Biblijska povijest Starog i Novog zavjeta*, str. 42.

⁶⁸ Usp. N. HOHNJEC, *Tri biblijske filozofije života*, str. 64.

⁶⁹ Usp. S. JURIČ, *Što je Bog rekao o patnji*, str. 157–159.

⁷⁰ Usp. N. HOHNJEC, *Tri biblijske filozofije života*, str. 47.

⁷¹ Usp. S. JURIČ, *Što je Bog rekao o patnji*, str. 129–130, 164.

Bog neizravno podsjeća Joba da i u moralnoj sferi postoji velik red i sklad unatoč postojanju zla. Sve ima svoj smisao. Job to ne može spoznati jer je riječ o misteriju. Kao što u svijetu prirode postoji red, sklad i ljepota, tako je i u moralnoj sferi. Iz toga proizlaze kriva shvaćanja Joba i krivi zaključci prijatelja. Ako Job ne može proniknuti stvaralačku mudrost i snagu Jahve u svijetu prirode, kako će tek shvatiti misterij koji nadilazi njegove sposobnosti? Jednostavno bi trebao priznati nedostatak znanja.⁷² Spoznavajući Boga na nov način, uviđa smisao samoga sebe. Iako je Bog ostavio Joba u njegovoj patnji, pokazao mu je da se ta patnja može uklopiti u Božji plan o svijetu i povijesti. Upoznavši Boga, dobio je točnu spoznaju sebe samoga. Prihvatio je svoje stanje, osamljenost, jer mu je Jahve blizu. Novi pogled u njemu izaziva pokajanje te on povlači svoje osjećaje i podvrgava se Bogu. Patnja je zblížila Joba i Boga.⁷³

2.5. Zaglavak (42,7–16)

Glavna pogreška Jobovih prijatelja je u tome što zaboravljaju da imaju posla s misterijem. Na samom kraju otkriva se nesigurnost njihovih argumenata. Njihovo znanje o Bogu nije apsolutno, nego krivo i o tome svjedoči zadnji dio knjige. Svojim mudrovanjem i predrasudama iskrivili su i ono malo što su znali o Bogu i čovjeku.⁷⁴ Dva su razloga osude prijatelja. Prvo, primjenjuju svoju osobnu i službenu teologiju kao da je sama Božja riječ koja tumači Jobov slučaj. Oni se postavljaju kao oni koji shvaćaju Boga i tumače ga umjesto da osjećaju da on njih shvaća i tumači. Drugo, svojim stavom dokidaju povijest koja je križište Božje i čovjekove slobode. Na njeno mjesto stavljaju zakon nagrađivanja. Time izbacuju iz povijesti sve ono što je slobodno i nepredvidivo (sve istinski

božansko i ljudsko). Jobovi prijatelji ostaju ropski vezani uz dotadašnja rješenja, ne otvaraju se novim spoznajama. Smatraju da znaju istinu, te svojim stavovima pokušavaju spriječiti povijesni razvoj objave. Nakon svih optužbi koje su mu uputili, Job ih na kraju nije prezreo nego se založio za njih. U tome je njegova veličina.⁷⁵

Prijatelji tek po Jobovu zagovoru mogu dobiti oprostjenje.⁷⁶ Job, posredujući i moleći za svoje prijatelje (Job 42, 8), najavljuje dolazak Sluge Jahvina, Isusa Krista. Isus Krist će svojim patnjama dati zadovoljštinu za sve. Iz toga iskustva moći će pomoći svakom čovjeku.⁷⁷ »Pripovijest svršava s uspjehom kušanog protagonista. Taj radosni svršetak ima teološko značenje: Bog na kraju čini da trijumfira dobro. Dopustio je Sotoni da kuša Joba, ne zbog sadiističkog užitka da ga vidi gdje pati, nego da mu pripravi još veću radost. Dakle, i kušnja ima važan i dubok smisao; i patnja je u funkciji radosti i usrećenja ljudi.«⁷⁸

3. ZAKLJUČAK

Djelo otkriva osnovnu svrhu zbog koje je napisano. Ta svrha je otkriće prave stvarnosti Boga, spoznaje koja se temelji na vlastitom iskustvu. Jobova knjiga je poziv da se sruši lažna slika o Bogu koja je načinjena po mjeri čovjeka. Čovjek svojim razumom dolazi do jedne granice, a ostalo treba shvatiti kao misterij. Tek u susretu s Bogom Job shvaća da je Božja moć neo-

⁷² *Isto*, str. 160.

⁷³ Usp. M. VUGDELIJA, *Job i problem patnje*, str. 241.

⁷⁴ Usp. S. JURICH, *Što je Bog rekao o patnji*, str. 166.

⁷⁵ Usp. M. VUGDELIJA, *Job i problem patnje*, str. 222, 243.

⁷⁶ Usp. N. HOHNJEC, *Tri biblijske filozofije života*, str. 47.

⁷⁷ Usp. S. JURICH, *Što je Bog rekao o patnji*, str. 170.

⁷⁸ M. VUGDELIJA, *Job i problem patnje*, str. 235.

graničena. Čovjek je ograničen, ali Bog nije. Ne znači da je ono što je za čovjeka nemoguće i apsurdno, takvo i za Boga. Krivo je pokušati shvatiti Boga sredstvima ljudske mudrosti i logike. Upravo je takav stav doveo do iskonskog grijeha koji je stavio čovjeka nasuprot Bogu. Job je usprkos prijateljima pokazao da nema konačnih rješenja.⁷⁹

Ne postoji racionalno objašnjenje Jobova problema. Za Jobovu nezasluzenu patnju i ljudsku patnju nema drugog rješenja osim vjere. Posrijedi je misterij koji je teško proniknuti. Odgovor je potrebno potražiti u nebu jer je patnja iz njega i proistekla. Vjerom se može spoznati smisao patnje i razlog njezina postojanja. Početak knjige govori da Bog može pripustiti nevolje, patnju. Svršetak govori da Bog zna što je učinio, što čini i što treba dalje činiti.⁸⁰ »Kao u rijetko kojoj drugoj biblijskoj knjizi, kod Joba nalazimo proživljen, propaćen i temeljito raspravljen osnovni problem ljudske egzistencije – ‘čovjek se s pomoću Božjom bori s Bogom’. Načelno je ovdje po prvi put postavljeno pitanje teodičije – koje je ujedno pitanje o čovjeku.«⁸¹

Patnja može biti osmišljena. Tu osmišljenost joj daje Bog. Kad dođe do krajnjih granica u kušnji, kad osjeća da mu je svaka nada srušena, vjernik počinje shvaćati da je Božja šutnja zapravo njegova vlastita

gluhoća, tj. premda je mislio da Bog šuti, zapravo je on bio nesposoban da čuje. Bog je uvijek uz čovjeka. Najsnažnije progovara u najtežim patnjama. Vjernik je pozvan da u najtežim trenucima dopusti Bogu da ga odgaja, pročišćuje i potakne na pravo obraćenje.⁸² Job je došao do spoznaje da svi teološki i filozofski pokušaji nisu dostatni da se riješi problem patnje i boli. Zaključuje da samo osobni susret patnika s Bogom dovodi do prihvaćanja vlastite boli. Jobova drama ne rješava u konačnici problem patnje i boli. To i dalje ostaje otvoreno pitanje. Ne treba zaboraviti da je problem patnje u Jobovu slučaju življen kao oduševljeno traženje Boga.⁸³ Knjiga o Jobu je najljepše i najpotresnije djelo u biblijskoj i svjetskoj literaturi. Ona je i danas aktualna jer progovara o stvarnosti koja pogađa svakog čovjeka, bez obzira u kojem se vremenu nalazio. Ona je klasik za sva vremena.⁸⁴

⁷⁹ Usp. M. VUGDELIJA, *Job i problem patnje*, str. 223.

⁸⁰ Usp. S. JURIČ, *Što je Bog rekao o patnji*, str. 163.

⁸¹ H. GROSS, *Knjiga o Jobu*, str. 2.

⁸² Usp. M. VUGDELIJA, *Job i problem patnje*, str. 227.

⁸³ Usp. S. JURIČ, *Što je Bog rekao o patnji*, str. 240.

⁸⁴ Usp. N. HOHNJEC, *Umijeće biblijske mudrosti. Egzegetsko-teološki uvod u knjige i sadržaj*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2001, str. 7, 9.